

NEJGALIŲ STUDENTŲ POŽIŪRIS Į INVALIDŲ SOCIALINĖS INTEGRACIJOS PROCESĄ

Dr. Vilija Grincevičienė

Vilniaus pedagoginis universitetas, Pedagogikos ir psichologijos fakultetas, Pedagogikos katedra
Studentų g. 39, 2034 Vilnius
Telefonas 79 00 42
Elektroninis paštas vigrin@delfi.lt

Pateikta 2002 m. sausio 8 d.

Parengta spausdinti 2002 m. balandžio 29 d.

Recenzavo Vilniaus pedagoginio universiteto Pedagogikos ir psichologijos fakulteto Pedagogikos katedros doc. dr. Jonas Dautaras ir Šiaulių universiteto Specialiosios pedagogikos fakulteto Specialiosios pedagogikos katedros prof. habil. dr. Vytautas Gudonis

Santrauka

Šiame straipsnyje nagrinėjamas neįgalių studentų požiūris į invalidų socialinės integracijos procesą. Respondentai – 120 fiziškai neįgalių jaunuolių, studijuojančių Lietuvos universitetuose.

Tyrimu nustatyta, kad didžioji dalis respondentų disponuoja nuostata, kad invalidų socializacijos ir integracijos į visuomenę procesas vyksta lėtai arba tik vidutiniškai greitai; neįgaliųjų socialinės politikos modelis yra geresnis už buvusį iki nepriklausomybės atgavimo; didžiausi sunkumai, kuriuos tenka įveikti neįgaliesiems jaunuoliams, siekiantiems įgyti profesiją, yra finansinės problemos ir nepasitikėjimas savo jėgomis.

Straipsnyje pateikiami konkretūs siūlymai, kaip tobulinti invalidų socializacijos ir integracijos į visuomenę procesą.

Aktualumas

Per laikotarpį nuo nepriklausomybės atgavimo Lietuvoje labai pakito ir neįgaliųjų padėtis: priimti atitinkami įstatymai (Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymas, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas), Valstybinė invalidų reabilitacijos programa ir kiti norminiai aktai, parengtos alternatyvios ugdymo programos, humanizuojama aplinka ir būstas sudaro galimybę neįgaliesiems žmonėms įgyti profesiją ir integruotis į visuomenę. Minėti dokumentai neįgaliesiems visuomenės nariams sumažina socialinės atskirties pojūtį ir užtikrina jų teises bei apibrėžia pareigas.

Bendras kiekvienos švietimo reformos tikslas – pasiekti tokį švietimo sistemos lygį, kad kiekvienas žmogus turėtų galimybę įgyti tam tikrą žinių ir atitinkamą kompetenciją, būtiną norint susivokti nuolat kintančioje socialinėje aplinkoje. Todėl siekiama sukurti vientisą, šalies poreikius atitinkančią ir visuomenės kultūros ugdytojos vaidmenį atliekančią švietimo sistemą. Kasdien vis aktualesnės tampa tokios švietimo tendencijos kaip švietimo prieinamumas kiekvienam žmogui, visapusiškas asmenybių, pasižyminčių skirtingais pažintiniais interesais ir sugebėjimais lavinimas, kūrybines galias skatinantis ugdymas. Ypač svarbu save ugdyti nuolat, visą gyvenimą, t. y. prioritetą teikti mokymuisi, o ne mokymui. „Tik nuolatinis mokymasis padeda neatsilikti nuo visuomenės mokslinės, techninės ir kultūrinės raidos, išsaugoti savo kvalifikaciją, tolydžiai tobulinti profesijos žinias ir gebėjimus, savo asmenybę“, – teigia D. Beresnevičienė (1995, p. 5).

Lietuvoje atgavus nepriklausomybę pradėta diegti integruoto ugdymo idėja. Atlikti konceptualieji darbai:

– Ikimokyklinio amžiaus vaikų, neturinčių raidos sutrikimų, koncepcija;

– Lietuvos specialiųjų (vaikų, turinčių raidos sutrikimų) mokyklų koncepcija (Tautinė mokykla, 1989).

Parengti ir patvirtinti dokumentai, suteikiantys juridinį pagrindą integruoti neįgaliuosius į visuomenę:

- Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymas (1991 m. lapkričio 28 d.);
- 1992–2002 m. visuotinė invalidų reabilitacijos programa;
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas (1998 m. liepos 2 d.);
- Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas (1998 m. gruodžio 15 d.).

Tačiau neįgaliųjų integracijos į visuomenę ir jų socializacijos procesas gana ilgas ir sudėtingas: mokymo institucijose ugdytiniai su negalia sudaro tik nežymią besimokančiųjų dalį. Iki šiol neįgaliesiems nepritaikyta aplinka daugelyje aukštųjų (aukštesniųjų, profesinių ir vidurinių) mokyklų, trūksta specialių mokymo priemonių, vadovėlių, neįsteigti pedagogo padėjėjo, palydovo bei skaitovo etatai, neišspręstas transporto klausimas ir t. t.

Santykiškai mažai atliekama mokslinių tyrimų, skirtų bendresnio pobūdžio (ypač fizinės negalios) invalidumo problematikai. Pastaruoju metu sprendimo būdų kartu ieško mokslininkai, vyriausybės institucijos ir neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų (Grincevičienė, 2000; Gudonis, 2000; Lygių galimybių neįgaliesiems žmonėms teikimo bendrosios taisyklės, 1996; Ambrukaitis, Ušeckienė ir kt., 2000). Tačiau problema išsamiai dar neišnagrinėta.

Iki šiol realiai neįvertinta socialinė politika: nėra nuoseklus grįžtamojo ryšio, nusakančio neįgaliųjų gyventojų padėtį kintant socialinei aplinkai.

Tyrimo tikslas – socialiniu pedagoginiu požiūriu išanalizuoti, kaip neįgalūs studentai vertina invalidų integraciją į visuomenę, ir pateikti rekomendacijas, kaip gerinti padėtį.

Tyrimo objektas – neįgalūs studentai, besimokantys Vytauto Didžiojo universitete, Šiaulių universitete, Vilniaus universitete, Kauno technologijos universitete, Vilniaus pedagoginiame universitete, Lietuvos teisės universitete ir kt.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti, kaip neįgalūs studentai vertina invalidų integracijos į visuomenę ir socializacijos procesą;
2. Išanalizuoti neįgaliųjų studentų požiūrį į socialinės politikos modelį;
3. Nustatyti pagrindinius sunkumus, su kuriais susiduria neįgalieji siekdami mokslo;
4. Ištirti neįgaliųjų ugdytinių požiūrį į invalidų integracijos procesą ugdytinių institucijose.

Tyrimo metu taikyti šie metodai:

1. Teoriniai: pedagoginės, psichologinės, socialinės, sociologinės, filosofinės literatūros studijavimas pasirinkto tyrimo aspektu, švietimo sistemos dokumentų bei duomenų apie ugdymo proceso kaitą ir neįgaliųjų ugdytinių padėtį analizė.
2. Istoriniai lyginamieji: koncepcijų, sampratų ir požiūrių lyginamoji analizė, leidusi palyginti atskirų Lietuvos laikotarpių ir užsienio šalių švietimo sistemas bei neįgaliųjų ugdytinių integracijos į ugdymo institucijas procesą; metaanalizė – taikyta interpretuojant kitų autorių atliktą statistikos bei dokumentų analizę.
3. Empiriniai: respondentų nuomonių išsiaiškinimas atliekant anketavimu ir atliekant jų laiškų analizę.
4. Trianguliacija – taikyta siekiant tiriamąjį reiškinį suvokti nuodugniai ir plačiai.

Tyrimo dalyvavo 120 fiziškai neįgaliųjų jaunuolių. Nepaisydami savo negalios jie įgijo bendrąjį vidurinį išsilavinimą ir siekia aukštojo mokslo diplomo. Tai stiprios asmenybės, sprendžiančios pačias sudėtingiausias užduotis. Viena iš jų – įgyti norimą profesiją ir integruotis į atvirą darbo rinką bei visuomenę, t. y. disponuoti lygiomis teisėmis ir galimybėmis su invalidumu neturinčiais gyventojais.

Tyrimu nustatėme, kaip neįgalūs studentai vertina invalidų socializacijos ir integracijos į visuomenę procesą (žr. 1 diagramą).

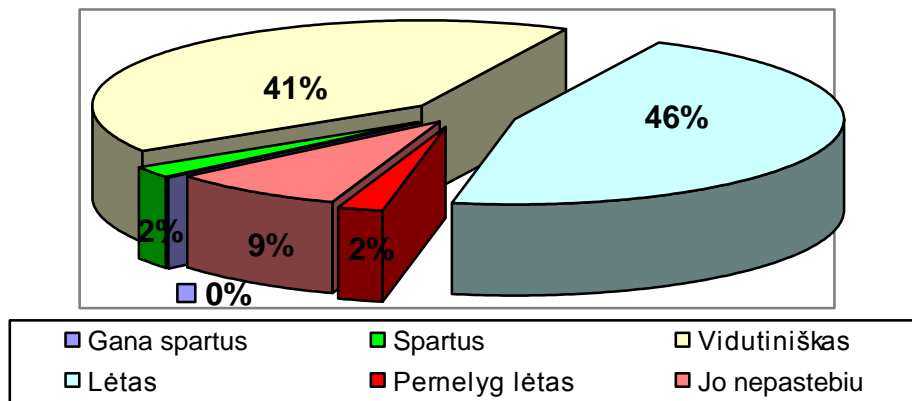
Taikytas pasikliautinio intervalo metodas. Tarkime, patikimumas 95 proc. Intervalas tuomet yra:

$$\left[(a - 1,960 \sqrt{\frac{a(1-a)}{m}} \%, (a + 1,960 \sqrt{\frac{a(1-a)}{m}} \%) \right];$$

čia m – respondentų skaičius (imties tūris);

$a = \frac{m_A}{m} \cdot 100\%$ – požymį (A) turinčių respondentų dalies procentas;

m_A – respondentų, pareiškusių, kad turi požymį (A), skaičius.

1 diagrama. Neįgalių studentų požiūris į invalidų socializacijos ir integracijos procesą proc.

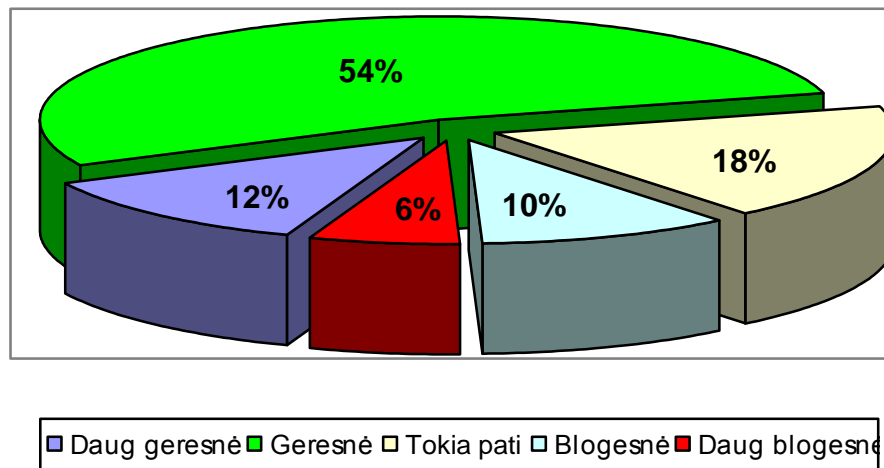
Tyrimo rezultatų duomenimis, 46 proc. respondentų teigė, jog invalidų socializacijos ir integracijos į visuomenę procesas yra lėtas. Neįgalūs studentai – šio proceso liudininkai. Tai jaunuoliai, įstengę nugalėti savo negalią. Jie įgijo vidurinį išsilavinimą ir siekia profesijos – studijuoja aukštosiose mokyklose. 2 proc. studentų nurodė, jog minėtas procesas yra pernelyg lėtas. 41 proc. respondentų teigimu, invalidų socializacijos ir integracijos į visuomenę procesas yra vidutiniškai greitas.

Kas dešimtas vienuoliktas respondentas buvo gana kritiškas ir nurodė, jog invalidų integracijos į visuomenę nepastebi. Skaitant šių jaunuolių laiškus ir tiesiogiai su jais bendraujant paaikškėjo priežastys, nulėmusios neigiamą požiūrį į invalidų socializacijos ir integracijos procesą: nepritaikytas transportas ir aplinka, stokojama kompensacinės technikos, negeranoriškas bendraamžių ir pedagogų požiūris ir t. t. Neįgalių studentų teigimu, neretas pedagogas nebuvo specialiai pasirengęs dirbti su invalidais. Dažnas respondentas nurodė, kad mokytojai jausdavosi gana nepatogiai: gailėstis ir užuojauta dažnai prasiverždavo ten, kur reikėdavo tik geranoriškumo, profesionalumo ir reiklumo.

Tik 2 proc. tyrime dalyvavusių studentų teigė, kad invalidai į visuomenę integruojasi sparčiai, t. y. pagal šiandienos galimybes. Tačiau nė vienas respondentas nepaminėjo, kad šį procesą galėtų laikyti gana sparčiu.

Tyrimo rezultatai (respondentų laiškų analizė) atskleidė, kad invalidų integracijos į visuomenę proceso kokybę lėmė praktinių veiksmų seka: parengus juridinę šio proceso dalį nebuvo parengtas laipsniškas jo įgyvendinimo mechanizmas. Visuomenė dar tik rengiasi šią problemą spręsti.

Tyrimu nustatėme neįgalių studentų požiūrį į dabartinį ir ankstesnį (buvusį iki nepriklausomybės atgavimo) socialinės politikos modelius (žr. 2 diagramą).

2 diagrama. Neįgalių studentų požiūris į dabartinės ir ankstesnės socialinės politikos modelius

Tyrimu nustatyta, kad didžioji dalis respondentų (54 proc.) disponuoja nuostata, jog dabartinis neįgalių žmonių socialinės politikos modelis yra geresnis už ankstesnį. Kad šiandieninė neįgaliųjų padėtis yra daug geresnė, nurodė 12 proc. apklaustųjų. Respondentų teigimu, ypač akivaizdūs pokyčiai stebimi neįgaliesiems pritaikant būstą ir aplinką. Pasak jų, vežimėliais jau galima įvažiuoti į daugelio aukštųjų mokyklų akademinius korpusus, teigiamų pokyčių esama kai kuriuose studentų bendrabučiuose, bibliotekose, skaityklose ir kt. Dalis respondentų (VDU studentai) pabrėžė, kad turi realią galimybę pasinaudoti specialiuoju transportu.

18 proc. respondentų teigimu, dabartinis ir ankstesnis socialinės politikos modeliai nesisiskiria.

Kad dabartinis invalidų socialinės politikos modelis yra blogesnis už ankstesnį, nurodė kas dešimtas tyrime dalyvavęs neįgalus studentas. 6 proc. tiriamųjų požiūris šiuo klausimu buvo aiškiai neigiamas. Jų nuomone, bendra neįgaliųjų padėtis šiuo metu yra daug blogesnė už buvusią. Panagrinėjus respondentų laiškus paaiškėjo ir kai kurios prielaidos, nulėmusios jų neigiamą požiūrį į socialinės politikos modelį: vaikystėje ir paauglystėje patirtos nuoskaudos, pažeminimai dėl negalios, izoliacija, problemos dėl nepritaikytos aplinkos ir transporto, materialiniai sunkumai ir t. t.

Norėdami išsiaiškinti, kokius didžiausius sunkumus neįgalieji patiria siekdami bendrojo vidurinio mokslo ir profesijos, respondentų paprašėme išvardytus veiksnius (sunkumus) įvertinti balais pagal svarbą. Taigi didžiausius sunkumus jie įvertino 10 balų, mažesnius – 9, 8, 7, 6, 5 ir t. t. (žr. 1 lent.).

Kaip matome iš lentelės, net kas trečias ar ketvirtas profesijos siekiantis neįgalusis 10 balų vertino (išskyrė didžiausią sunkumą) finansines problemas. „Jeigu turėčiau šiek tiek daugiau pinigų, nusipirkčiau kompiuterį, garso aparatūrą (diktofoną) ir nereikėtų nuolat krimstis, kad nespėju konspektuoti dėstytojo paskaitų“, – teigia K. L. iš Vilniaus. Tyrimas atskleidė tiesioginę priklausomybę tarp studento šeimos materialinės padėties ir sunkumų (veiksnių) siekiant profesijos: beveik visi apklaustieji, nurodę, kad didžiausiu sunkumu laiko finansines problemas, šeimos materialinę padėtį apibūdino kaip gana blogą.

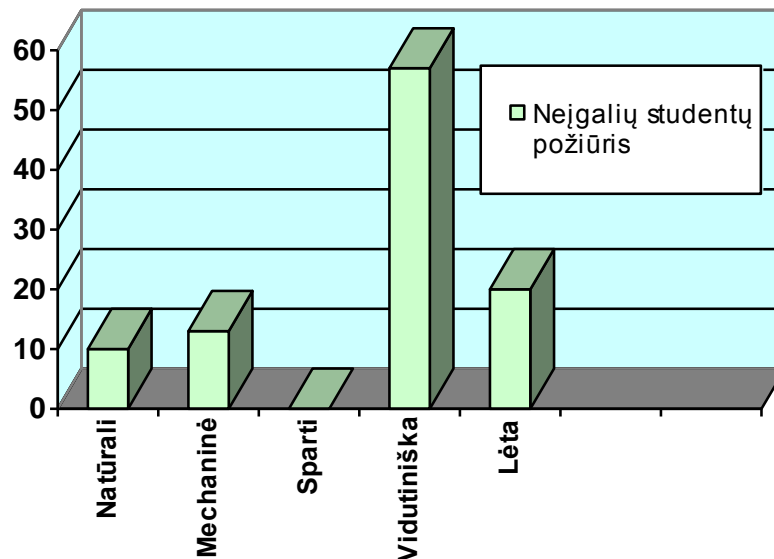
23,1 proc. respondentų nurodė, kad siekiant profesijos didžiausia kliūtis yra nepasitikėjimas savo jėgomis. Tai laikmečio problema. Gana nelengva keisti sociumą ir visuomenės požiūrį į neįgaliuosius. „Labai neramu, kad kasmet didėja nedarbas. Gana nelengva rasti darbo sveikiems žmonėms, o kas norės priimti dirbti mane... Aš žinau, kad niekada nevaikščiau, jaučiu, kad ir turėdama aukštojo mokslo diplomą, nebūsiu visaverčiu visuomenės nariu“ – R. K. iš Kauno.

1 lentelė. Sunkumai, su kuriais neįgalūs studentai susiduria siekdami mokslo

Sunkumų rūšys	Įvertinimas balais (procentai ir procentų pasiskirstymas esant 95 proc. patikimumui)									
	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Negeranoriškas pedagogų požiūris	3,3 0,1–6,5	13,3 7,2–19,4	13,3 7,2–19,4	3,3 0,1–6,5	3,3 0,1–6,5	6,6 2,2–11	3,3 0,1–6,5	3,3 0,1–6,5	6,6 2,2–11	10 4,6–15,4
Negeranoriškas bendraamžių požiūris	13,3 7,2–19,4	10,0 4,6–15,4	6,6 2,2–11	6,6 2,2–11	6,6 2,2–11	6,6 2,2–11	3,3 0,1–6,5	6,6 2,2–11	3,3 0,1–6,5	6,6 2,2–11
Neigiamas visuomenės požiūris	9,9 4,6–15,2	6,6 2,2–11	13,3 7,2–19,4	9,9 4,6–15,2	3,3 0,1–6,5	9,9 4,6–15,2	6,6 2,2–11	–	13,3 7,2–19,4	9,9 4,6–15,2
Atitinkama tėvų, artimųjų nuostata	3,3 0,1–6,5	13,3 7,2–19,4	3,3 0,1–6,5	6,6 2,2–11	3,3 0,1–6,5	6,6 2,2–11	–	3,3 0,1–6,5	3,3 0,1–6,5	3,3 0,1–6,5
Nepasitikėjimas savo jėgomis	23,1 15,6–30,6	6,6 2,2–11	16,5 9,9–23,1	6,6 2,2–11	9,9 4,6–15,2	3,3 2,2–11	–	3,3 0,1–6,5	3,3 0,1–6,5	6,6 2,2–11
Nepritaikyta aplinka	6,6 2,2–11	16,5 9,9–23,1	13,3 7,2–19,4	26,4 18,5–34,3	6,6 2,2–11	–	3,3 0,1–6,5	–	10,0 4,6–15,4	–
Nepritaikytas transportas	3,3 0,1–6,5	10,0 4,6–15,4	16,5 9,9–23,1	10,0 4,6–15,4	10,0 4,6–15,4	6,6 2,2–11	–	16,5 9,9–23,1	–	–
Kompensacinės technikos stygius	10,0 4,6–15,4	3,3 0,1–6,5	13,0 7,1–19,3	13,2 7,1–19,3	13,2 7,1–19,3	10,0 4,6–15,4	6,6 2,2–11	3,3 0,1–6,5	6,6 2,2–11	–
Finansinės problemos	33,3 24,6–41,4	6,6 2,2–11	10,0 4,6–15,4	16,5 9,9–23,1	10,0 4,6–15,4	6,6 2,2–11	10,0 4,6–15,4	–	–	–
Padėjėjo, palydovo paslaugų stygius	3,3 0,1–6,5	6,6 2,2–11	13,2 7,1–19,3	3,3 0,1–6,5	13,2 7,1–19,3	19,8 12,7–26,9	3,3 0,1–6,5	10,0 4,6–15,4	–	–
Nediferencijuotas mokymo turinys	13,2 7,1–19,3	3,3 0,1–6,5	16,5 9,9–23,1	13,2 7,1–19,3	6,6 2,2–11	–	6,6 2,2–11	6,6 2,2–11	6,6 2,2–11	–
Nemodifikuotos mokymo programos	3,3 0,1–6,5	16,5 9,9–23,1	13,2 7,1–19,3	13,2 7,1–19,3	3,3 0,1–6,5	6,6 2,2–11	3,3 0,1–6,5	3,3 0,1–6,5	3,3 0,1–6,5	–
Specialių mokymo priemonių stygius	13,2 7,1–19,3	26,4 18,5–34,3	10,0 4,6–15,4	13,2 7,1–19,3	–	–	6,6 2,2–11	–	–	16,5 9,9–23,1

13,3 proc. apklaustųjų nurodė, kad didžiausi sunkumai siekiant išsilavinimo yra negeranoriškas bendraamžių požiūris, nediferencijuotas mokymo turinys, specialių mokymo priemonių stygius.

Tyrimas atskleidė, kaip neįgalieji ugdytiniai vertina invalidų integraciją į ugdymo institucijas: kas antras respondentas teigia, kad šis procesas yra vidutiniškas, kas penktas apklaustasis nurodė, kad invalidų integracija į visuomenę vyksta gana lėtai (žr. 3 diagramą).

3 diagrama. Invalidų integracija į mokymo institucijas neįgalių studentų požiūriu

Nors visi tyrime dalyvavę neįgalūs ugdytiniai pritarė invalidų integracijos į mokymo institucijas idėjai, tačiau dalis (13 proc.) respondentų šį procesą apibūdino kaip mechaninį. Jų nuomone, mokymo institucijos (kaip ir visuomenė) dar nėra pasirengusios (negali sudaryti sąlygų) kokybiškam neįgaliųjų ugdymui ir ugdymuisi. „Prie mokyklos įrengtas pandusas ir plačios durys, ne visada byloja apie tai, kad čia invalidai yra laukiami ir gali visapusiškai ugdytis“, – rašo A.B. iš Kauno.

Kas dešimtas tyrime dalyvavęs neįgalusis teigė, kad invalidų integracija į mokymo institucijas yra natūrali. Respondentų nuomone, šis procesas atitinka laikmečio realijas ir visuomenės požiūrį į neįgaliuosius. Tik vienas kitas respondentas (0,2 proc.) teigė, kad neįgalieji į mokymo institucijas pastaruoju metu integruojasi sparčiai.

Išvados ir siūlymai

1. Tyrimu nustatyta, kad 48 proc. respondentų invalidų socializacijos ir integracijos į visuomenę procesą vertino kaip lėtą arba pernelyg lėtą; 41 proc. respondentų teigė, jog minėtas procesas vyksta vidutiniškai sparčiai; kas dešimtas vienuoliktas tiriamasis nurodė, kad invalidų integracijos į visuomenę nepastebi; 2 proc. respondentų nuomonė apie invalidų socializacijos ir integracijos į visuomenę procesą buvo teigiama.

2. Didžioji dauguma respondentų (66 proc.) nurodė, kad šiuolaikinis invalidų socialinės politikos modelis yra geresnis arba daug geresnis už buvusį iki nepriklausomybės atgavimo; 18 proc. respondentų pokyčių šioje srityje nepastebėjo; šiuolaikinė socialinė padėtis pasirodė esanti blogesnė arba daug blogesnė 16 proc. tyrime dalyvavusių neįgalių studentų.

3. Nustatyta, kad didžiausi sunkumai, su kuriais susiduria invalidai, siekdami vidurinio išsilavinimo ir profesijos, yra: finansinės problemos (33,3 proc.), nepasitikėjimas savo jėgomis (23,1 proc.), specialiųjų mokymo priemonių stygius (13,2 proc.), bendraamžių negeranoriškumas (13,3 proc.), nemonifikuotos mokymo programos (13,3 proc.).

4. Invalidų integraciją į mokymo institucijas neįgalieji vertina kritiškai: kas antras respondentas šį procesą vertina tik vidutiniškai, kas trečias apklaustasis teigia, kad tai gana lėtas ir mechaninis procesas, kas dešimtas respondentas invalidų integraciją į mokymo institucijas vertina teigiamai.

5. Siekiant sparčiai ir natūraliai invalidus integruoti į visuomenę būtina:

- kryptingai formuoti visuomenės požiūrį;
- aukštesiose mokyklose (pagal situaciją) įvesti specialiosios pedagogikos kursą;
- sparčiau pritaikyti aplinką, būstą ir transportą;

- d) plėtoti socialinių paslaugų tinklą;
- e) siūlyti neįgaliesiems kuo daugiau įvairių ugdymo būdų;
- f) siekti, kad realiai veiktų Specialiojo ugdymo įstatymas ir poįstatyminiai aktai.

LITERATŪRA

1. **Beresnevičienė D.** Nuolatinis mokymasis Lietuvoje (psichologiniai pagrindai): monografija. – Vilnius, 1995.
2. **Grigas R.** Socialinių įtampų laukai. – Vilnius, 1998.
3. **Grincevičienė V.** Neįgalus ugdytinis kintančioje švietimo sistemoje // Neįgalus ugdytinis švietimo sistemos kaitos kontekste: 2000 m. lapkričio 30–gruodžio 1 d. I tarptautinė mokslinė praktinė konferencija. – Šiauliai: ŠU leidykla.
4. **Gudonis V.** Požiūris į neįgalų žmogų antikos epochoje // Neįgalus ugdytinis švietimo sistemos kaitos kontekste: 2000 m. lapkričio 30–gruodžio 1 d. I tarptautinė mokslinė praktinė konferencija. – Šiauliai: ŠU leidykla.
5. **Karvelis V.** Neįgaliųjų vaikų ugdymo raida ir jų socialinė adaptacija Lietuvoje // X pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo darbai: švietimas. – Chicago, 1997.
6. **Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas.** 1998.
7. **Lygios** galimybės neįgaliesiems: Lietuvos invalidų nuostatų, lūkesčių, vertinimų ir reikmių tyrimas. – Vilnius, 1998.
8. **Lygių** galimybių neįgaliesiems žmonėms teikimo bendrosios taisyklės. – Vilnius, 1996.
9. **Tautinė** mokykla. I dalis. – Kaunas, 1989.
10. **Ušeckienė L.** Neįgalus vaikas kintančioje visuomenėje // Neįgalus ugdytinis švietimo sistemos kaitos kontekste: 2000 m. lapkričio 30–gruodžio 1 d. I tarptautinė mokslinė praktinė konferencija. – Šiauliai: ŠU leidykla.
11. **Virbalienė R.** Neįgaliųjų vaikų situacija Lietuvoje: galimybės ir perspektyvos // X pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo darbai: švietimas. – Chicago, 1997.

THE POINT OF VIEW OF THE DISABLED STUDENTS TO THE PROCESS OF SOCIAL INTEGRATION OF THE DISABLED

Dr. Vilija Grincevičienė

Vilnius Pedagogical University

Summary

120 disabled students took part in the research.

The research showed that 48 percent of the respondents described the process of socialisation and integration of the disabled persons to the society as slow or too slow; 41 percent of the respondents asserted that the process is taking place at a medium level; every tenth or eleventh respondent said that one haven't noticed such a process at all. The majority of the respondents indicated, that the present model of social politics that refers to the disabled is much better than the previous one that was before the country regained its independence.

The attitude of the disabled students towards the integration of the disabled remains critical in the learning institutions.